

УДК 32:324 (477)

<https://doi.org/10.34142/24130060.2021.23.2.06>

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ВЛАДИ В ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СИСТЕМНИЙ КОНТЕКСТ

Д. В. Островерхов-Новицький

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У статті зроблено спробу розгляду виборчих технологій з погляду системного підходу. Виборчі технології розглядаються як один із факторів, під впливом якого відбувається оновлення політичної системи. Визначено, що класифікація виборчих технологій залежить від етапу електорального циклу, від суб'єкту, який їх використовує, від структури та цілей самих технологій. Доведено, що виборчі технології використовуються протягом усіх етапів електорального циклу: до виборів, під час виборів та після виборів. У статті обґрунтовується, що одними з найбільш затребуваних у трансформаційних суспільствах є виборчі технології влади. Вони актуалізуються ще у період до виборів та ініціюються самою політичною системою.

Ключові слова: політичний процес, електоральний цикл, політична система, трансформаційне суспільство, виборча кампанія, виборчі технології, стратегічне голосування, адміністративний ресурс.

ИЗБИРАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ВЛАСТИ В ЭЛЕКТОРАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ: СИСТЕМНЫЙ КОНТЕКСТ

Д. В. Островерхов-Новицкий

В статье предпринята попытка рассмотрения избирательных технологий с точки зрения системного подхода. Избирательные технологии рассматриваются в качестве одного из факторов, влияющих на обновление политической системы. Обозначена зависимость классификации избирательных технологий от этапа электорального цикла, субъекта использования, структуры и цели самих технологий. Доказано, что избирательные технологии используются на протяжении всех этапов электорального цикла: до, в период и после выборов. В статье обосновывается, что наиболее востребованными в трансформационных обществах, являются технологии власти. Они актуализируются в период выборов и инициируются самой политической системой.

Ключевые слова: политический процесс, электоральный цикл, политическая система, трансформационное общество, избирательная кампания, избирательные технологии, стратегическое голосование, административный ресурс.

ELECTORAL TECHNOLOGIES OF POWER IN THE ELECTORAL PROCESS OF UKRAINE: SYSTEMIC CONTEXT

D.Ostroverkhov-Novitsky

The article to consider electoral technologies from the point of view of a systems approach. Electoral technologies are considered as one of the factors influencing the renewal of the political system. It has been determined that the classification of electoral technologies depends on the stage of the electoral cycle, on the subject that uses them, on the structure and goals of the technologies themselves. It has been proven that electoral technologies are used throughout all stages of the electoral cycle: before the elections, during the elections and after the elections. The article proves that one of the most demanded in transformational societies are electoral technologies of power. They are actualized even before the elections and are initiated by the political system itself.

'Technologies of power' is a complex of potent actions, techniques and procedures that are used in the period before and after the elections by the political elite in power. They are resorted to by the ruling elite in order to win the next elections and retain power.

This group of election technologies, in our opinion, should include adjustment of election laws, use of administrative resources and technologies that facilitate strategic voting.

They are most effective in states with totalitarian and authoritarian political regimes. They continue to be used in transformational systems during the transition to democracy. They are most often used when power is concentrated in the hands of the political elite; its resources are either limitless, or poorly controlled by an immature civil society. It is characteristic that the election technologies of this group are used during all stages of the electoral cycle.

If technologies that contribute to strategic voting of voters are used quite often in democratic states, then technologies for adjusting the law on elections and administrative resource technologies are more characteristic of states that are in a transformation period. A systematic approach to the analysis of electoral technologies allows us to see the internal connection between individual elements of the system throughout the entire electoral cycle.

Key words: *political process, electoral cycle, political system, transformational society, electoral campaign, electoral technologies, strategic voting, administrative resource.*

Постановка проблеми. Трансформація економічної, політичної та соціальної сфер життя, складні зовнішньополітичні обставини потребують мобілізації влади та суспільства для вирішення негайних проблем. В цьому контексті актуальності набувають питання легітимації влади та прозорості виборчого процесу як механізму її створення. Основними умовами проведення виборів є: стабільність виборчого законодавства, поважне відношення до виборчих прав, ефективне спостереження за ходом виборів.

Тому, виборчі технології стають основним інструментом легітимації політичної влади, а демократичний підхід до впровадження виборчих

технологій передбачає відповідність дій суб'єктів виборчого процесу державному законодавству. Особливого значення набуває аналіз технологій влади у електоральному процесі трансформаційних суспільств, до яких відноситься Україна.

Аналіз актуальних досліджень. Тема виборчих технологій в електоральному процесі висвітлюється в роботах вітчизняних та зарубіжних політологів. Основні напрямки вивчення пов'язані з: типологією виборчих технологій, їх вживаністю в різні етапи електорального циклу, методикою застосування, суб'єктно-об'єктивним принципом використання по відношенню до законодавчої бази, по відношенню до інститутів влади тощо. Для аналізу виборчих технологій значущими є роботи Д. Видріна, В. Бебика, І. Поліщука, А. Пойченка, В. Іванова, В. Молодих, Н. Ротар та інших. Методологічна складова для дослідження виборчих технологій має місце в наукових працях Т. Парсонса, Д. Істона, Г. Алмонда, С. Ліпсета, Е. Шилза, К. Байме тощо.

Метою статті є виявлення специфіки застосування окремих виборчих технологій влади в електоральному процесі України з позицій системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Виборчі технології виступають одним із основних елементів політичної системи суспільства. Вони відіграють суттєву роль у процесі відтворення політичної системи.

Схема політичної системи за Д. Істоном передбачає зв'язок політичної системи з навколишнім середовищем через вимоги та підтримку на вході та – рішення та дії на виході (Iston, 2000). Відтворення політичної системи під впливом діючих на неї факторів є сутністю політичного процесу. Електоральний процес, в свою чергу, є невід'ємною складовою та базовою категорією політичних процесів. Навіть в теоретичній моделі, перетворення вимог у політичні рішення відбувається з урахуванням певної циклічності – термінів, які проходять від виборів до виборів та знаменують оновлення влади. Виборчі технології використовуються у трансформаційних системах,

при переході до демократії. Ступінь їхнього розвитку й досконалості є показником розвитку громадянського суспільства і інститутів держави.

Виборчі технології – це загальний комплекс засобів, які розробляються та застосовуються з метою перемоги на виборах, протягом всього електорального циклу – на довиборчому, виборчому та поствиборчому етапах. Типологізація виборчих технологій базується на термінах впровадження, об'єктах застосування, відповідності закону, іноваційності, предметно-цільових характеристиках та інше.

В науковій літературі, впровадження виборчих технологій в Україні історично можна поділити на три основних етапи (Onyshchenko, 2020, s.17-20). Перший – етап (1991-1998 рр), можна охарактеризувати як набуття власного досвіду та пристосування зразків світових технологій до українських реалій. Другий етап (1998-2004 рр) – це перехід до конкурентної боротьби за владу. Третій етап розпочинається у 2004 році та триває до цього часу. Це технологізація виборів, розповсюдження виборчих технологій та варіативність їх застосування на основі новітніх інформаційних технологій.

Як біло зазначено, виборчі технології використовуються політтехнологами не тільки у період виборчої кампанії, але й до, й після її офіційного терміну проходження. На початку кампанії основна увага приділяється тим технологіям, які підвищують пізнавальність політичної сили або кандидата від неї. В період основної виборчої кампанії, її кульмінації, основною метою є використання технологій, що демонструють перевагу над опонентами. Наприкінці виборчої кампанії актуальними стають технології, що залучають до участі у виборах за певну політичну партію або кандидата, викриття недоліків опонентів та їх програм, дискредитацію опонентів на теле- та радіо дебатах, друк антиагітаційних матеріалів та весь комплекс, так званих «брудних» технологій, спрямований на мобілізацію голосування за власну політичну партію або кандидата.

На наш погляд, більш прихованими є потужні політтехнології, які застосовуються у поствиборчий та передвиборчий період та пов'язані з діями

та процедурами до яких вдається політична еліта з метою утриматися при владі. Їх може використовувати тільки діюча влада, тому в науковій літературі вони отримали назву «технологій влади». М. Обушний, А. Коваленко, О. Ткач пропонують під технологією влади розуміти систему прийомів діяльності влади, яка спрямована на досягнення певного результату. Результат може бути у вигляді тимчасового, короткострокового ефекту (тактика влади), або довготривалого, великомасштабного фундаментального проекту (Obushnyi, 2004, s.112).

Технології влади пов'язані з політичними режимами. Найбільш дієвими вони виявляються в державах з тоталітарним та авторитарним політичними режимами. Продовжують використовуватися вони і в трансформаційних системах, при переході до демократії. Вони найбільш вживані тоді, коли влада концентрується в руках політичної еліти, ресурси її або безмежні, або слабо контролюються ще незрілим громадянським суспільством. Характерно, що виборчі технології цієї групи використовуються протягом всіх етапів електорального циклу.

До цієї групи виборчих технологій, на наш погляд, слід віднести: коригування законів про вибори, застосування адміністративного ресурсу, технології, що сприяють стратегічному голосуванню.

Коригування Законів про вибори. Пошук варіанту власної виборчої системи, на тлі світового досвіду та власних спроб, триває в Україні з часів набуття нею незалежності. Повільне просування України на шляху демократичних перетворень створює середовище для постійних маніпуляцій з законодавством про вибори всіх рівнів. З метою запобігання маніпуляціям з виборчим законодавством і забезпечення легітимності виборчого процесу Венеціанська комісія, передбачає таке: конституціоналізацію принципів виборів; уникнення зміни виборчої системи безпосередньо перед виборами, а, як виняток, можливість зміни лише в разі невідповідності основним принципам виборів; внесення до Конституції положення, що в разі зміни закону про вибори, найближчі після зміни закону вибори відбуваються за

старою системою, а нова – набирає чинність з наступних; обмеження повноважень законодавства і конституціоналізація меж багатомандатних округів; неупередженість виборчої адміністрації та наявність ефективної системи оскарження (Yurijchuk, 2016, s. 39).

Постійні зміни виборчого законодавства України не відповідають рекомендаціям Венеціанської комісії. За 30 років Україна декілька разів змінювала виборчу систему. Парламентські вибори пройшли шлях від мажоритарної системи, через змішану до пропорційної і знов до змішаної. Постійною залишилася тільки система виборів Президента держави – мажоритарна виборча система абсолютної більшості (Verhovna Rada Ukrayiny).

Фахівці визнають, що «повернення до змішаної системи на виборах носить відверто маніпулятивний характер, основна мета якого полягає в отриманні «потрібних» результатів, за умов відсутності широкої підтримки правлячої партії, з метою в подальшому формування більшості в парламенті» (Slidenko, 2013, s. 44-52).

Таким чином, найбільш популярною технологією на передвиборчому етапі є зміна електоральної формули із залученням мажоритарної складової. Саме такий варіант є найбільш чутливим до впливу адміністративного ресурсу, особливо на місцевому рівні. В свою чергу мажоритарна складова на виборах призводить до: зміщення мотиваційних акцентів електорату у бік особистісного (а не партійного-ідеологічного) полюсу; збільшення інтенсивної побудови локальних «пірамід збирання голосів» на базі місцевих патронажно-клієнтарних мереж та посилення дії адміністративного ресурсу.

Останні соціологічні опитування постійно провокують партію влади на зміну правил політичної гри, ревізію Виборчого кодексу України для укріплення своїх позицій напередодні нових парламентських виборів. Серед «перспективних позицій» можна побачити, наприклад, повернення до змішаної виборчої системи та зміну формату проведення виборів: одночасне проведення президентських та парламентських виборів або вибори разом з

проведенням загальноукраїнського референдуму. Поки це тільки сигнали. Але в них є натяк на певні політичні рішення та на політичні дії в майбутньому.

В якості доказу, можна навести подання 45-ти народних депутатів з лояльних до пропрезидентських політичних сил (переважно мажоритарники) щодо невідповідності статей 133-191 Виборчого кодексу, Конституції України, яке надійшло до Верховного суду України у лютому 2021 року. Так, на думку депутатів, в Кодексі відбулося обмеження прав громадян обирати та бути обраними, на підставі скасування мажоритарної системи відносної більшості і, як слідства, позбавлення громадян права на самовисунення.

В березні 2021 р. Громадська мережа ОПОРА надала Конституційному суду документ щодо власної позиції з питань конституційного подання. Зокрема, в юридичному висновку сказано, що «тип пропорційної виборчої системи не суперечить Конституції України. А самовисунення може бути законодавчо реалізовано в межах будь-якої виборчої системи, в тому числі його можливо забезпечити і в рамках пропорційної системи, яка передбачена Виборчим кодексом України на парламентських виборах, через запровадження, наприклад, списків незалежних кандидатів» (ОПОРА).

Зрозуміло, що повернення до змішаної виборчої системи є своєрідним «страховим полісом» для політичних сил, що перебувають при владі. Аргументом на користь цього твердження, є те, що представництво кожного виборчого округу відбувається завдяки мажоритарному кандидату.

За моніторингом основних соціологічних опитувань (у разі проведення виборів), рейтинг партії «Слуга народу» поступово зменшується та складає від 104 до 135 за умови розподілу 450 мандатів (Ukraine Elections). За думкою А.Авксентьєва, якщо виборча система залишиться пропорційною, із 260-270 депутатів лояльних до партії Президента України (з урахуванням депутатів від партії «За Майбутнє» і фракції «Довіра») залишиться тільки менше половини (Avksentyev, 2020). З іншого боку, депутати мажоритарники, які підтримують партію «Слуга народу», були обрані у 170 виборчих округах (з,

приблизно, 200). Безумовно, при збереженні мажоритарної складової, вони й надалі розраховуватимуть на підтримку пропрезидентської політичної сили, на дію адміністративного ресурсу.

До основних недоліків повернення до змішаної системи зазвичай відносять: диспропорційність (високий відсоток голосів, що не конвертуються в мандати, при низькій активності на виборах); закріплення патронажно-клієнтарної структури (взаємини центральної та місцевої влади); наявність адміністративного ресурсу (Avksentyev, 2020).

Таким чином, технології влади спрямовані на контроль над майбутнім складом парламенту. Зниження популярності партії влади роблять використання пропорційної системи вкрай небажаною та, навіть, загрозливою. Виходом з цього може бути звична технологія коригування Виборчого кодексу України. Повернення до змішаної системи з закритими списками, введення мажоритарної системи відносної більшості – звичний сценарій політичних практик довиборчого періоду.

Адміністративний ресурс. Показовим є той факт, що якщо вибори Президента України и Парламентські вибори поступово, повільно але просуваються до використання виборчих технологій на кшталт західних, то місцеві вибори все ще апелюють до традиційних технологій характерних для трансформаційних суспільств. Ще однією з класичних виборчих технологій влади є використання адміністративного ресурсу. Як технологія влади він може використовуватися на всіх етапах електорального циклу. Питання дієвості адміністративного ресурсу як виборчої технології є мало розробленим в силу своєї приналежності до владних структур. Сама його сутність потребує детального аналізу збоку системного підходу до політичних явищ.

В науковій літературі адміністративний ресурс трактується як «наявність у суб'єкті виборчого процесу, в силу належності до влади, додаткових ресурсів, які дають йому змогу здійснювати законний чи незаконний вплив на хід виборчої кампанії з метою отримання перемоги на

виборах» (Buchyn, 2007, s. 57-59).

Адміністративний ресурс в державах пострадянського простору має історичні традиції командно-адміністративної системи. Знаходження при владі кланово-олігархічних груп продовжує цю традицію та зумовлює використання адміністративного ресурсу у політичних технологіях. Збереження таких механізмів тиску в різній мірі зберігається в Україні протягом вже 30 років. Вважається, що адміністративний ресурс є наслідком тоталітарного минулого та, при переході до демократичних політичних режимів, він повинен поступово зникати. Це пов'язане, насамперед, зі становленням та зрілістю громадянського суспільства. Існує декілька типологій адміністративного ресурсу у політичному дискурсі. Його розрізняють за інтенсивністю використання, за суб'єктами впливу, за можливостями впливу на електоральний процес, за сферою застосування та спрямованістю. На наш погляд, більш універсальною є типологія адміністративного ресурсу за принципом спрямування на конкретні об'єкти, яка дає можливість чітко визначити вплив адмінресурсу на виборчий процес та прогнозувати результати такого впливу. За цією типологією розрізняють: прямий тиск на виборців та порушення органами державної влади законодавства про вибори, тиск на конкурентів та їх оточення, створення ефективної виборчої кампанії за рахунок владного ресурсу (Buchyn, 2007, s. 58).

Таким чином, адміністративний ресурс залишається в реаліях українського суспільства. Комбінаторика його складових диктується рівнем виборчої кампанії та можливостями кандидата або політичної партії.

Технології, в основі яких є розрахунок на стратегічне голосування виборців. У політичній науці під стратегічним голосуванням розуміється така поведінка виборця, при якій він голосує не у суворій відповідності до власного уподобання. За суттю, виборець прагне максимізувати корисність власного голосу, тобто виборець голосує за тих, хто може отримати перемогу. Аналіз конкретних випадків стратегічного голосування в

електоральних моделях пов'язаний з соціологічною категорією «другого вибору». Докладніше, діє така схема: виборець, що голосує стратегічно, свідомо відмовляється від альтернативи, яка стоїть для нього в пріоритеті на користь «іншого вибору», за умови, що «інший вибір» має набагато вищі шанси на перемогу у виборчих перегонах.

Цей феномен є предметом дослідження у західній політології. В роботах політологів є загально прийнятим розподіл на «щире» та «стратегічне» голосування. Щире голосування – це надання переваги тій альтернативі, яка більш до вподоби виборцю. При стратегічному голосуванні (тактичному, корисному), виборець враховує, перш за все, шанси на перемогу кандидата.

Парадокс стратегічного голосування викликає постійну зацікавленість і політологів і політтехнологів. Нажаль, як об'єкт наукового аналізу стратегічне голосування в Україні майже не досліджене, але політтехнологічний потенціал його ефекту активно використовується у ході виборчих кампаній різних рівнів (Avksentyev, 2016, s. 357).

Виборчі технології, які пов'язані зі стратегічним голосуванням, лежать в основі електоральних формул та продукують певні очікування політичних суб'єктів щодо поведінки виборців. Такі «електоральні очікування» сприяють тому, що в основі процесу реформування виборчих систем лежать не об'єктивні критерії, а існуюча електоральна кон'юнктура та можливі переваги для політичних суб'єктів. Таким чином, самі партії визначають, за якими правилами вони будуть конкурувати на виборах, і в багатьох випадках це надає діючій владі суттєву перевагу. Виборчі технології, що провокують ефект стратегічного голосування особливо актуалізуються завдяки масовому користуванню мережею Інтернет, Facebook-сторінкою, YouTube-каналом та іншими. Одним з джерел виборчих технологій, продукуючих стратегічне голосування, є фейкові новини / дезінформація. Виборчий процес стає мішенню для дезінформації у провідних демократичних країнах світу.

Метою такого впливу є: поляризація суспільства, дезорієнтація

виборців, вплив на формування суспільної думки, маніпулювання результатами виборів, підриє довіри до конкретного політичного лідера або політичної сили та інше. Крім того, як вважають експерти, використання дезінформації/фейкових новин є недорогою та ефективною технологією.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, до найбільш вживаних технологій влади відносяться технології коригування закону про вибори, технології адміністративного ресурсу, технології, що сприяють стратегічному голосуванню виборців. Якщо технології, що сприяють стратегічному голосуванню виборців використовуються досить часто в демократичних державах, то технології коригування закону про вибори та технології адміністративного ресурсу, характерні більш для держав, що перебувають у трансформаційному періоді.

Системний підхід до аналізу виборчих технологій дозволяє побачити внутрішній зв'язок між окремими елементами системи протягом всього електорального циклу. Для трансформаційних суспільств найбільш вживаними впродовж всього періоду незалежності залишаються виборчі технології влади. Вони починають застосуватися ще з довиборчого етапу та існують протягом всього електорального циклу. Політичні рішення та дії, в такому разі, спрямовані на створення певних умов для проведення наступної виборчої кампанії та максимального збереження владних повноважень. Тому вже на виході з політичної системи, на законодавчому рівні розробляються нові «правила гри» проводиться ревізія Виборчого кодексу, відбувається коригування законів про вибори тощо. В залежності від внесених змін, середовище може або підтримати дії влади, або висловити протест. Тому технології влади довиборчого періоду повинні бути законними, але з популістським контекстом, зрозумілим електорату.

Політичні технології довиборчого та виборчого етапів продукуються як політичною системою, так і навколишнім середовищем, вони впливають на вимоги та підтримку, і, тим самим, діють на вході в політичну систему. Методологія системного підходу дає поштовх для подальшого розглядання

політичних практик та концептуалізації окремих політичних явищ в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев, А. О., 2016. «Эффект отождождения» в украинській електоральній практиці. «Гілея»: науковий вісник, збірник наукових праць, 7 (110), с. 356-350.
2. Авксентьев, А. О., 2020. Избирательный кодекс Украины в заложниках у конъюнктуры. [online] Доступно: <https://od.org.ua> [Дата обращения 24 Декабрь 2020].
3. Бучин, М., 2007. Адміністративний ресурс: суть та типологія. [online] Доступно: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25358> [Дата звернення 04 Лютий 2021].
4. Верховна Рада України, 2021. Выборчий кодекс України. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> [Дата звернення 20 Лютий 2021].
5. Истон, Д. 2000. Категории системного анализа политики. Политология: Хрестоматия. Москва: Гардарики. [online]. Доступно: <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt27.htm#s> [Дата обращения 21 Ноябрь 2021].
6. Обушний, М. І. 2004. Політологія: довідник. Київ: Довіра.
7. Онищенко, О. О., 2020. Тенденції та критерії впровадження виборчих технологій. Актуальні проблеми політики, 66, с.17-20.
8. ОПОРА. КСУ публічно розгляне подання 45 нардепів щодо оскарження відміни мажоритарки. [online] (Останнє оновлення 09 Квітень 2021) Доступно: <https://www.oporaua.org/news/parliament/22996-ksu-publichno-rozgliane-podannia-45-nardepiv-shchodo-oskarzhennia-vidmini-mazhoritarki> [Дата звернення 13 Квітень 2021].
9. Сліденко, І., 2013. Концептуальні міркування з приводу доктринальних засад парламентської виборчої системи в Україні. Вісник ЦВК, 2 (26), с.48-52.
10. Юрійчук, Є. П., 2016. Демократія законодавства про місцеві вибори в Україні: реалії та перспективи. Вісник ЦВК, 1 (33), с.36-44.
11. Ukraine Elections, 2021. Рейтинги политических партий Украины. [online] Доступно: https://ukraine-elections.com.ua/socopros/parlamentskie_vybory [Дата звернення 12 Январь 2021].

REFERENCES

1. Avksentiev, A. O., 2016. «Efekt ototozhnennia» v ukrainskii elektoralnii praktytsi. «Hileia»: naukovyi visnyk, zbirnyk naukovykh prats, 7 (110), s. 356-350.
2. Avksentyev, A. O., 2020. Izbiratelnyy kodeks Ukrainy v zalozhnikah u konyunktury. [online] Dostupno: <https://od.org.ua> [Data obrashcheniya 24 Dekabr 2020].
3. Buchyn, M., 2007. Administratyvnyi resurs: sut ta typolohiia. [online] Dostupno: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25358> [Data zvernennia 04 Liutyi 2021].
4. Verkhovna Rada Ukrainy, 2021. Vyborchyi kodeks Ukrainy. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> [Data zvernennia 20 Liutyi 2021].
5. Iston, D. 2000. Katehoryy systemnoho analiza polytyky. Polytolohiia: Khrestomatiya. Moskva: Hardaryky. [online]. Dostupno: <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt27.htm#s> [Data obrashcheniya 21 Noiabr 2021].
6. Obushnyi, M. I. 2004. Politolohiia: dovidnyk. Kyiv: Dovira.
7. Onyshchenko, O. O., 2020. Tendentsii ta kryterii vprovadzhennia vyborchykh tekhnolohii. Aktualni problemy polityky, 66, s.17-20.
8. OPORA. KSU publichno rozghliane podannia 45 nardepiv shchodo oskarzhennia vidminy mazhorytarki. [online] (Ostannie onovlennia 09 Kviten 2021) Dostupno: <https://www.oporaua.org/news/parliament/22996-ksu-publichno-rozgliane-podannia-45-nardepiv-shchodo-oskarzhennia-vidmini-mazhoritarki> [Data zvernennia 13 Kviten 2021].
9. Slidenko, I., 2013. Kontseptualni mirkuvannia z pryvodu doktrynalnykh zasad parlamentskoi vyborchoi systemy v Ukraini. Visnyk CVK, 2 (26), s.48-52.
10. Yuriichuk, Ye. P., 2016. Demokratiia zakonodavstva pro mistsevi vybory v Ukraini: realii ta perspektyvy. Visnyk CVK, 1 (33), s.36-44.
11. Ukraine Elections, 2021. Rejtingi politicheskikh partij Ukrainy. [online] Dostupno: https://ukraine-elections.com.ua/socopros/parlamentskie_vybory [Data zvernennia 12 Yanvar 2021].

Інформація про автора

Остороверхов-Новицький Данило Валентинович – магістрант кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: ostroverkhov.novytskyi.danylo@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7910-064X>.

Стаття надійшла до редакції: 25.10.2021 р.

Прийнята до друку: 10.11.2021 р.